

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 23 Volume: 5 Issue: 23

Güz 2012 Fall 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

YÜKSELTİNİN EKONOMİK FAALİYETLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BAĞBAŞI VE SERDARLI ÖRNEĞİ (TORTUM-ERZURUM)

IMPACT OF ELEVATION ON ECONOMIC FACTORS: CASE OF BAĞBAŞI AND SERDARLI (TORTUM-ERZURUM)

Fatih ARICI*

Zerrin KARAKUZULU**

Öz

Yükselti, yerleşmelerin fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerinin oluşumunda önemli bir topografik elemandır. Yükselti; iklim, bitki örtüsü hidrografiya ve toprak gibi sahanın fiziki faktörlerinin yanı sıra, nüfus dağılışı, yerleşme ve ekonomik coğrafya özelliklerini de etkiler. Yükselti farkı bu anlamda farklılıkların doğmasına direk ya da dolaylı olarak temel oluşturur. Bu durum kısa mesafelerde yükselti değerlerinin değıştiği engebeli sahalarda daha bariz bir hal alır.

Çalışmamıza konu olan Bağbaşı ve Serdarlı'da da yükseltinin bu yöndeki etkileri bariz bir şekilde gözlenmektedir. Nitekim Bağbaşı ve Serdarlı yerleşmeleri arasındaki mesafe sadece 20 km'dir. Ancak, yaklaşık 450 m'lik yükselti farkı, her iki yerleşmenin ekonomik faaliyetlerinin farklılaşmasına sebep olmuştur. Bağbaşı'da tarım ön plana çıkarken, Serdarlı'da hayvancılık gelişme göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağbaşı, Serdarlı, Yükselti, Tarım, Hayvancılık, Sıcaklık.

Abstract

Elevation is an important topographic factor that forms physical and human geography of settlements. Elevation effects physical factors of settlement such as climate, vegetation, hydrography and soil, and also population distribution, settlement, and properties of economic geography. In this respect, elevation difference provide basis for rise of direct or indirect difference. This issue is more visible over the hilly areas where elevation change in a short distance.

The effect of altitude is clearly observed in the study area of Bağbaşı and Serdarlı. Indeed, the distance between Bağbaşı and Serdarlı settlements is only 20 km. However, 450 m altitude of difference has resulted differentiation of economic activities in both of the settlement. While Bağbaşı is dominated with agriculture, Serdarlı is improved with animal husbandry.

Keywords: Bağbaşı, Serdarlı, Elevation, Agriculture, Animal Husbandry, Temperature.

1.Giriş

Türkiye, kısa mesafelerde fiziksel özelliklerin yanı sıra, bu özelliklere bağlı olarak beşeri ve ekonomik özelliklerinin de çeşitlilik, hatta çelişkiler gösterdiği bir ülkedir. Bu nedenle birbirine yakın kırsal yerleşmelerde bile çevre koşullarının farklılığının sonucu olarak ekonomik

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.

** Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.

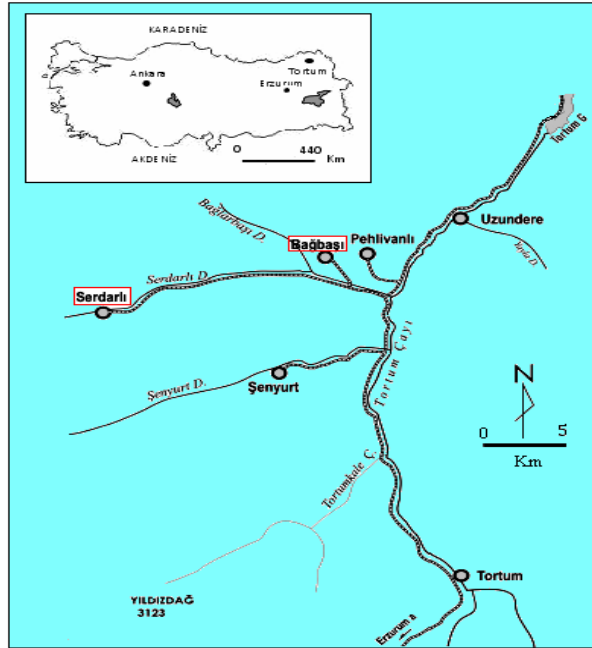
faaliyetler, konut tipleri, konutlarda kullanılan yapı malzemeleri, yerleşme şekilleri ve konutların bir araya gelişleri bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır (Özden, 1988: 293).

Özellikle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz gibi oldukça arızalı bir topografyaya sahip olan bölgelerde bu durum, daha bariz bir şekilde gözlenebilmektedir. Bu alanlarda planlama alanı geniş tutulur ise yanılma payı artar ve planlamanın sağlıklı bir şekilde tamamlanma olasılığı son derece düşer. Nitekim çalışma sahasını oluşturan iki yerleşme arasındaki mesafe sadece 20 km'dir. Ancak, yaklaşık 450 m'lik yükselti farkı her iki yerleşmenin öncelikle ekonomik faaliyetlerinin farklılaşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu yerleşmeler için yapılacak planlamalarda bu durum mutlaka dikkate alınmalıdır. Bu nedenle Bağbaşı ve Serdarlı'nın doğal, beşeri ve ekonomik yönden ayrıntılı bir incelemesinin yapılması, farkların ve benzerliklerin ortaya konulması son derece önemlidir. Araştırmamızın amacı da yükselti farkının iki yerleşmenin ekonomik faaliyetleri üzerinde yarattığı farklılığı ortaya koymaktır.

1.1. Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Coğrafi Özellikleri

Araştırmaya konu olan Bağbaşı ve Serdarlı yerleşmeleri idari olarak Erzurum ilinin Tortum ilçesine bağlıdır. Yerleşmelerin idari olarak bağlı olduğu Erzurum il merkezi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almasına rağmen, Tortum ilçe merkezi ile Bağbaşı ve Serdarlı yerleşmeleri, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. Tortum çayı vadisinde yer alan iki sahadan Bağbaşı; Tortum çayının bir kolu olan Serdarlı (Katıklı ya da halk arasındaki tabiri ile Ödük) deresi ile Bağbaşı deresi vadisinde, Serdarlı ise; Serdarlı (Ödük) çayı vadisinde yer almaktadır (Şekil 1). Bağbaşı'nın kuzey sınırında Artvin ilinin Yusufeli ilçesine bağlı Yamaçüstü köyü, güneyinde Şenyurt ile Derekapı köyü, doğusunda Pehlivanlı, batısında ise sonradan Serdarlı'ya bağlanan Aşağı Katıklı yer almaktadır (Şekil 2).

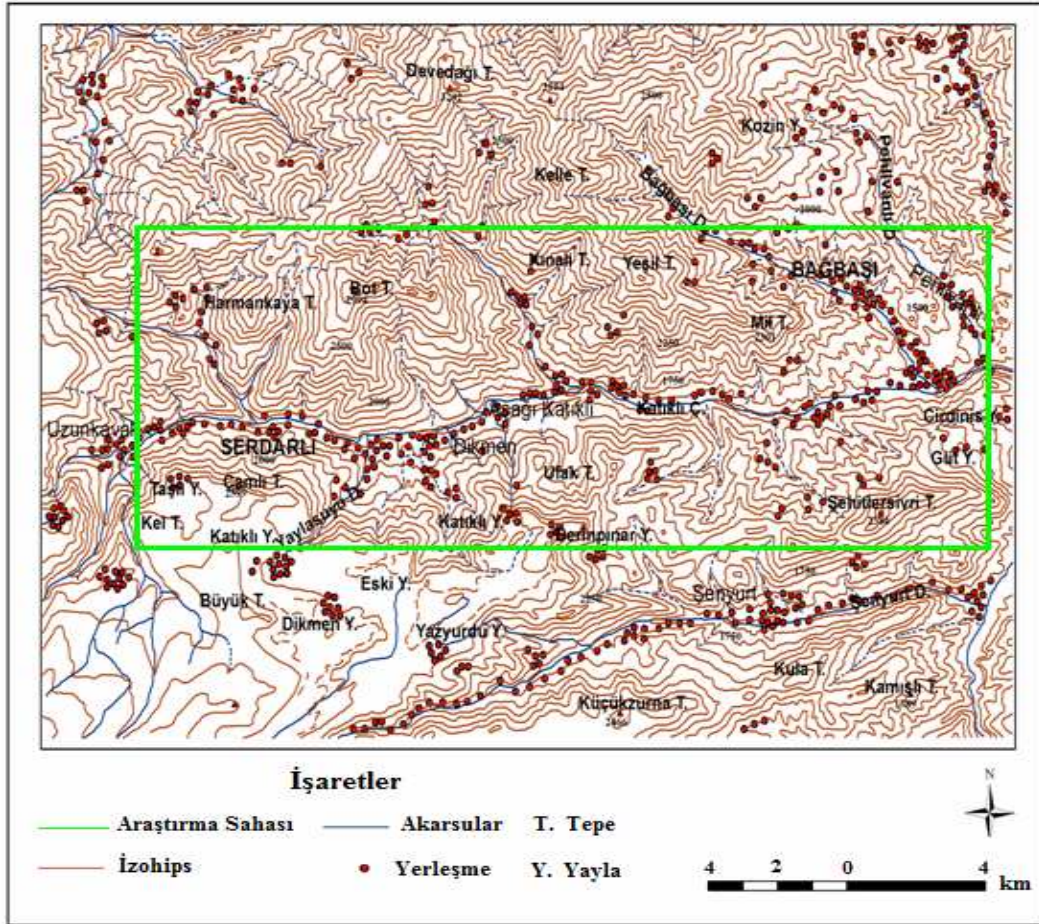
Doğu Karadeniz dağları arasında, Çoruh ırmağının kollarından birini oluşturan Tortum çayı vadisi, genel görünümü itibarıyla bir su toplama havzasıdır (Şekil 2). Havzayı, batıdan Mescit dağları (3239m.) doğudan ise Akdağlar (3047 m.) sınırlandırır. Tortum çayı havzasının jeomorfolojik özellikleri genel olarak birbirinden farklı iki üniteden oluşmaktadır. Bunlar, dar ve derin vadi tabanları ile tepelik alanlardır. Söz konusu yer şekillerinin meydana gelmesinde bölgenin jeolojik yapısı, tektonik hareketler ve dış etkenlerin rolü büyüktür.

Kaynak: Koday ve Erhan (2009)'dan
Şekil 1: Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Lokasyon Haritası

Tortum çayı havzasının yüzey şekilleri, jeolojik yapı ve akarsu erozyonu tarafından şekillendirilmiştir. Mezozoik formasyonları, Tortum çayı ile derin bir şekilde yarılmıştır. Vadi tabanları ile dağların en yüksek bölümleri arasında önemli yükselti farkları bulunmaktadır. Mescit dağlarının doğu yamaçlarından kaynağını alan Pehlivanlı deresi geniş tabanlı bir vadi iken, Pehlivanlı köyünün güneyindeki tepelik sahada epijenik bir yarma boğaz meydana getirmiştir (Şekil 3). Çünkü fliş örtüsünün aşınması ile yüzeye çıkan biyotitli dazit kütlelerinin üst yüzeyi 1250 m. ve vadi taban seviyesi 1140 m. olduğuna göre, akarsu söz konusu kütleli 110 m. derinliğe yarmıştır (Yılmaz, 1991: 10-11). Yılmaz'ın Pehlivanlı deresi olarak isimlendirdiği akarsu yörede Serdarlı (Ödük) deresi olarak adlandırılmaktadır.

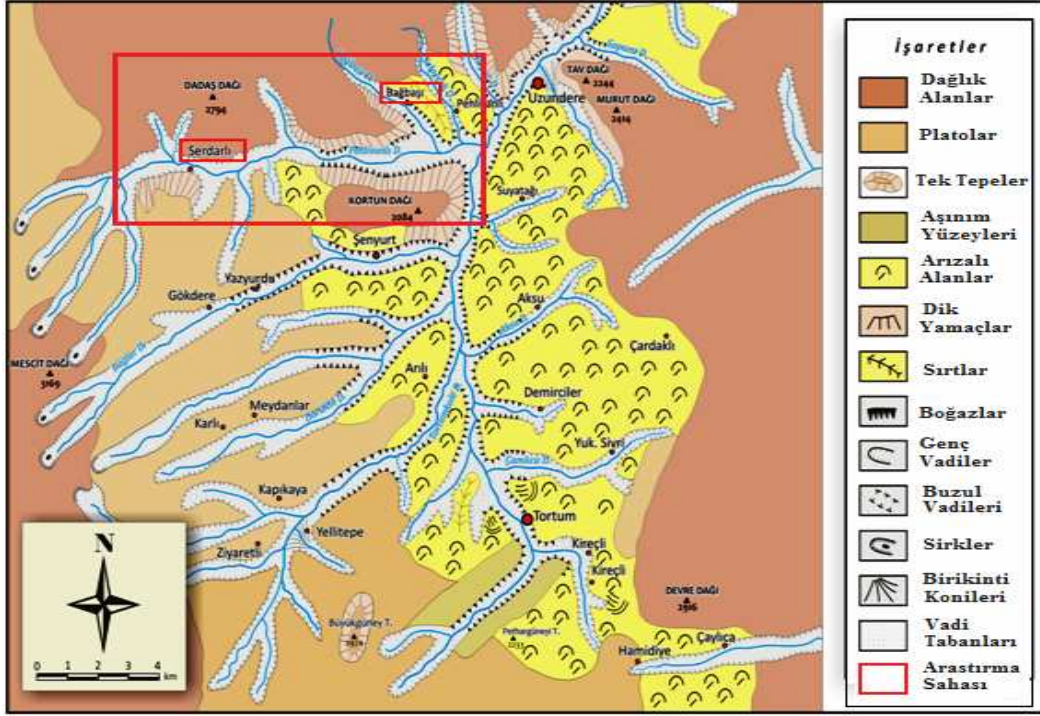
Bağbaşı'da yerleşmeler iki vadi boyunca uzanmaktadır. Bu vadilerin ilki kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu olan ve kaynağını Tordik tepesinden alan Bağbaşı deresinin şekillendirmesiyle oluşmuştur. İkinci vadi ise: kaynağını Mescit Dağından alan ve sahanın güneyinde doğu-batı doğrultulu akan Serdarlı (Ödük) deresinin şekillendirmesi sonucu oluşmuştur. Bu iki dere yerleşmenin güneydoğusunda birleşmektedir (Şekil 2).

Şekil 2: Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Topografya Haritası

Serdarlı ise kuzeyde Çataldere köyü, güneyde Gökdere, Yazıyurdu ve Kaleboynu köyleri ile sınırlanırken doğusunda Dikmen, Batısında da Uzunkavak köyü ile çevrilidir (Şekil 2).

Serdarlı da iki vadi boyunca uzanan bir yerleşmeye sahiptir. Yerleşmenin içinde yer aldığı ilk vadi, güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu olan ve kaynağını Katıklı (Ödük) yaylasından alan Yaylasuyu deresinin şekillendirmesiyle oluşmuştur. İkinci vadi ise, sahanın içinden doğu-batı doğrultulu akan Serdarlı deresinin şekillendirmesi sonucu oluşmuştur (Şekil 2).

Kaynak: O.Yılmaz (1991)'dan

Şekil 3: Araştırma Sahası ve Yakın Çevresinin Jeomorfoloji Haritası

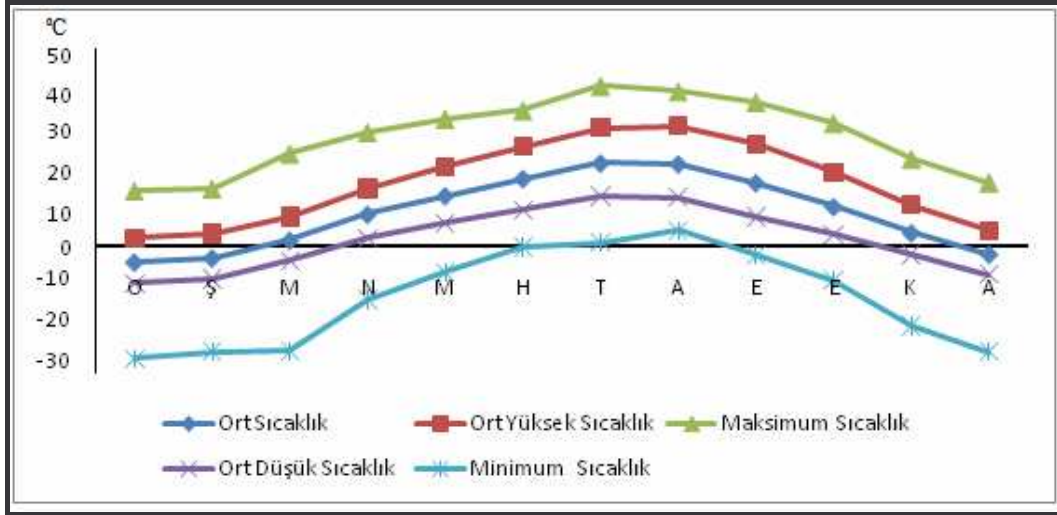
Araştırma sahasına en yakın meteoroloji istasyonu, yaklaşık 35 km uzaklıkta ve 1572 m yükseltideki Tortum ilçe merkezinde bulunmaktadır. Bağbaşı ve Serdarlı'da meteoroloji istasyonunun bulunmayışı çalışmamızı kısıtlayıcı bir faktör olmuştur.

Tortum çayı havzası iklim şartları, kökeni bölge dışında olan hava kütleleri ile yükseklik, bakı, dağların uzanışı gibi doğal çevre faktörlerinin etkisi altındadır (Yılmaz, 1991: 13). Bununla beraber sahada iklimi etkileyen yerel koşullarda bulunmaktadır. Yerel şartlardan en önemlileri; yükselti ve dağların uzanış doğrultularıdır. Kuzeyde uzanan Doğu Karadeniz Dağları, kuzeyden sokulan hava kütlelerinin iç kısımlara kadar ilerlemesini önemli şekilde etkilemekte, güneyde bulunan sıradağlar da güney yönünden gelen hava kütlelerinin kuzeye yani Karadeniz'e doğru sokulmasını geniş ölçüde engellemektedir. Araştırma sahası kuzeydeki nemli iklimin hâkim durumda olduğu kıyı kuşağı ile güneyde karasal iklimin hâkim durumda olduğu yüksek platolar arasında kalmakta ve iklim yönünden geçiş özelliği göstermektedir (Atalay ve diğ., 1985: 31).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort.Sıcaklık	-3,6	-2,6	1,6	7,8	12	16	20	20	15	9,6	3,4	-1,7	8,19
Ort.Yüksek Sıcaklık	2	3,1	7,1	13,8	19	24	28	29	24	18	9,9	3,8	15,18
Maksimum Sıcaklık	13,4	14	22,2	27,3	31	33	38	37	35	30	21	15	26,29
Ort.Düşük Sıcaklık	-8,7	-7,6	-3,4	2,1	5,6	8,7	12	12	7,2	3	-1,8	-6,6	1,87
Minimum Sıcaklık	-26,6	-25	-25	-13	-6	0	1	3,9	-2	-8	-19	-25	-11,99

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (1975-2009).

Tablo 1:Tortum Meteoroloji İstasyonu Sıcaklık Değerlerinin Aylara Göre Dağılımı (°C)

Şekil 4: Tortum Meteoroloji İstasyonu Sıcaklık Değerlerinin Yıllık Gidişi (1975-2009)

Sahanın idari olarak bağlı olduğu Erzurum il merkezinde yıllık ortalama sıcaklık $5,3^{\circ}\text{C}$ iken, Tortum ilçe merkezinde $8,19^{\circ}\text{C}$ 'dir (Tablo 1-Şekil 4). Tortum Meteoroloji İstasyonunun 35 yıllık (1975-2009) gözlem sonuçları incelendiğinde sahada karasal iklimin il merkezine göre az da olsa ılımanlaştığı fark edilir. Bu durumun oluşmasında yükselti farkı, sahanın bulunduğu konum ve çevresindeki yer şekilleri etkili olmuştur. Çalışma sahasının etrafını kuşatan çeşitli yükseltiler sahaya kuzeyden sokulan soğuk hava kütesinin ilerlemesini azda olsa engellemektedir. Benzer durum Bağbaşı ile Serdarlı yerleşmeleri arasında da görülmektedir. Araştırmaya konu olan Bağbaşı'nın merkezi ortalama 1300 m., Serdarlı'nunki ise 1750 m. yükseltiye sahiptir. Bağbaşı ile Tortum Meteoroloji İstasyonu arasındaki yükselti farkı **272 m.**'dir. Yerden yükseldikçe sıcaklığın her 200 m. de 1°C azaldığı düşünüldüğünde, bu durumda Bağbaşı'nın, istasyonun bulunduğu merkezden $1,5^{\circ}\text{C}$ daha sıcak olduğu söylenebilir. Diğer çalışma sahası olan Serdarlı ile Tortum Meteoroloji İstasyon arasındaki yükselti farkı ise **178m.**'dir. Dolayısıyla Serdarlı'nın ortalama sıcaklığının istasyonun bulunduğu Tortum ilçe merkezinden 1°C daha düşük olduğu kabul edilebilir. Yıllık sıcaklık değerleri irdelendiğinde, sıcaklığı etkileyen faktörler arasında sadece yükselti farkı dikkate alınınca Bağbaşı ve Serdarlı arasında yaklaşık $2,5^{\circ}\text{C}$ 'lik bir sıcaklık farkının olduğu söylenebilir.

Sıcaklığın vejetasyon süresi ve toprak sıcaklığı üzerindeki etkilerine bakıldığında; Tortum'un ortalama sıcaklığı Erzurum'dan $2,89^{\circ}\text{C}$ daha fazladır ve buna bağlı olarak Tortum'da vejetasyon başlama süresi yaklaşık 25-30 gün daha erken olmakta ve yetiştirilen ürün çeşidi de artmaktadır. Benzer durum Bağbaşı ile Serdarlı'da da bulunmaktadır. Ortalama $2,5^{\circ}\text{C}$ daha düşük sıcaklık değerine sahip olan Serdarlı'da hem vejetasyon süresi hem de toprak sıcaklığının tarım için uygun değerlere ulaşması Bağbaşı'dan yaklaşık 20-25 gün geç gerçekleşmektedir (Fotoğraf 1-2). Ayrıca Bağbaşı'da yetiştirilen tarım ürünlerinin bir kısmı Serdarlı'da üretilmemektedir.

Foto 1-2: 3 Mayıs Tarihinde Bağbaşı ve Serdarlı'da Aynı Tür Bitkilerin Durumu

Rüzgârların esiş sıklığı ve sektörel dağılışı çevre koşullarına göre bazı yerel değişikliklere uğramaktadır (Koçman, 1993: 16). Araştırma sahasında da topografik özellikler yörenin rüzgâr yönlerini şekillendiren en önemli faktördür. Bağbaşı'nın güneyi, Serdarlı'nın ise tümü doğu-batı yönlü bir vadi içerisinde bulunduğu hâkim rüzgâr birinci derecede batı, ikinci derecede ise doğu yönlüdür. Ancak, Bağbaşı'nın kuzey kısımları için aynı şey söylenemez. Çünkü bu saha kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu bir vadi içerisinde kalmakta ve buna bağlı olarak hâkim rüzgâr yönü de kuzeybatı-güneydoğu yönünü almaktadır (Şekil 2).

Tortum Meteoroloji İstasyonu verileri incelendiğinde çalışma alanında yılın bütün aylarında yağış görülmekle birlikte en fazla yağış ilkbahar ve yaz aylarında görülür (Tablo 2). Bunun en önemli nedeni kademeli olarak geri çekilen kutbi cephenin, ilkbahar mevsiminde bu saha üzerinde duraklamasıdır. İlkbahar maksimumu, bu mevsimin hava kütleleri arasındaki mücadelenin daha şiddetli olması dolayısıyla çok daha belirgindir. Kış mevsiminde, Doğu Anadolu üzerinde yerleşen kutbi cephenin geri çekilirken kuzeydoğu bölgesi üzerine varışı, yaz başlarını bulur ve dolayısıyla bu sahalarda ilkyaz maksimumu şeklinde beliren, bol yağışlar meydana gelir (Arınç, 2003: 39).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ortalama Yağış (mm)	3.7	1.4	9.9	7.3	4.6	7.1	8.8	3.7	2	3.3	7.4	9.5	68.7

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü

Tablo 2: Tortum Meteoroloji İstasyonu Aylık Ortalama Yağış Değerleri (1975-2009)

Tortum İlçesinin yıllık ortalama kar yağışlı günler sayısı 38.3 gündür. Kar yağışlı günlerin en fazla olduğu ayları; Ocak (8.2 gün), Şubat (9 gün) ve Mart (7.3 gün) oluşturmaktadır. Sahadaki karla örtülü gün sayısı ise 75.9 günü bulmaktadır. Bu değerler sahada yükseltiye bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Vadi tabanları ile yüksek kesimlerde

kar yağışlarının başladığı gün ile karların kalktığı günlerin değişiklik gösterdiği gözlenmiştir (Foto 3). Yükseltinin daha fazla olduğu Serdarlı'da kar yağışı Bağbaşı'dan daha erken başlamakta ve daha geç tarihlerde yerden kalkmaktadır ve yine sahada yapılan gözlem ve mülakatlar sonucunda; yükseltiden dolayı Serdarlı'da yaşanan donlu gün sayısının, Bağbaşı'dan fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun Serdarlı'da zirai faaliyetleri daha fazla olumsuz yönde etkilemektedir.

Foto 3: Bağbaşı Vadisi ve Çevresindeki Yükseltiler

Araştırma bölgesinin iklim tipini belirleyebilmek için Thorntwaite ve De Martonne iklim tasnifi kullanılmıştır. Thorntwaite iklim tasnifine göre yörede $C_1P_{1a}b_2$ sembolüyle karakterize edilen iklim tipi hüküm sürmektedir. Bu iklim tipinin özellikleri, kurak-az nemli, mezotermal, su fazlası olmayan yahut pek az olan ve kontinental şartlara yakın iklim tipi görülmektedir. De Martonne tasnifine göre ise bölgemiz, yarı kurak sahalarla nemli sahalar arasındadır. Ancak daha çok nemli bölgelere yakın özellikler göstermektedir. Çünkü Ağustos ve Eylül ayı kurak, Temmuz ayı yarı kurak geçmekte ise de, yılın diğer ayları yağışlı geçmektedir (Yılmaz, 1991: 25).

Kuvvetli izolasyon şartlarının gerçekleştiği kuytu ve nemli çok küçük ortamların bulunduğu Tortum vadisinde, İran-Turan step vejetasyonu yanında Avrupa-Sibirya elementleri ile Akdeniz fitocoğrafya bölgesine ait bitkiler de bulunmaktadır (Atalay, 1983: 169).

Doğu Anadolu Bölgesi'nde sub-alpin ve alpin çayır formasyon, karasallık etkisine bağlı olarak genel olarak 2500 m'nin üzerindeki dağlık alanlarda başlar. Hayvancılık açısından verimli çayırlar, volkanik plato alanlarında yaygındır. Bu alanlardaki alpin zon çayırları genel olarak Haziran sonlarına doğru kar örtüsünün kalkması ile birlikte yeşermeye başlar. Birkaç hafta içerisinde çiçeklenmeye başlayan çayırlar, Temmuz başlarından itibaren hayvanların olatılmasına açılır ve genel olarak kar düşene kadar olatma devam eder (Atalay, 1994: 239-240). Serdarlı'nın doğusunu içersine alan bu alpin saha, yerleşmede büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bağbaşı'da ise daha çok step formasyonu yaygınlık göstermektedir.

Sahanın ana akarsu ağını Serdarlı (Ödük) deresi ve kolları oluşturmaktadır (Şekil 2-Foto 4). Mescit dağlarından doğup 37 km yol kat ettikten sonra Tortum çayında son bulan Serdarlı deresi; kaynağından Tortum çayına kadar olan eğimli ve 1 ile 1,5 km genişliğe sahip bir vadi içerisinde akışını sürdürür. Daha çok kar sularıyla beslenen akarsu özellikle ilkbahar

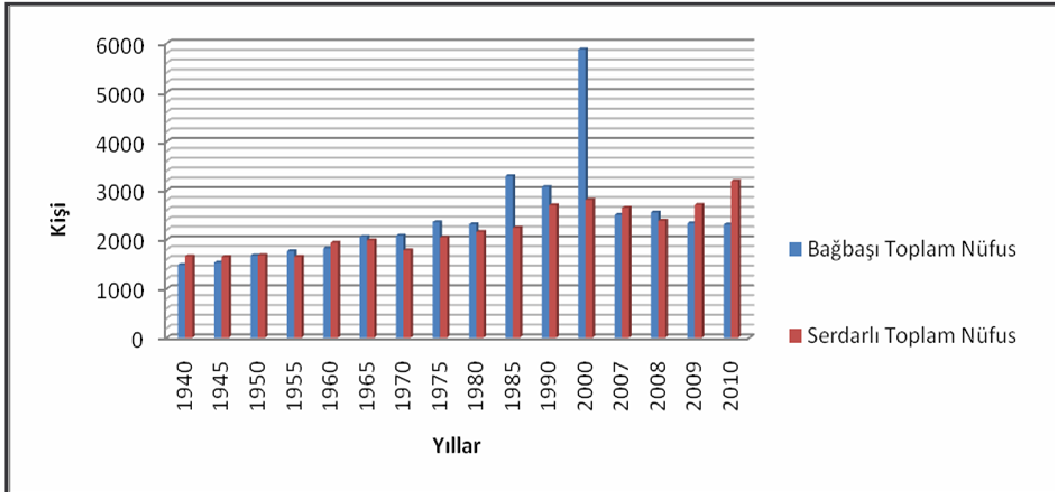
aylarında karların ani erimesi ile taşkınlar yapmaktadır. Yaz ve kış dönemlerinde ise genel olarak debisi düşmektedir.

Kaynak: www.bagbasi.bel.gov.tr

Foto 4: Serdarlı (Ödük) Çayı Vadisinden Bir Görünüm

Çalışma sahasının beşeri coğrafya özelliklerine gelince; Bağbaşı ve Serdarlı idari olarak Erzurum'un Tortum İlçesine bağlı birer belediye örgütlü köy yerleşmesidir. Her iki yerleşmenin fonksiyonları incelendiğinde, henüz kasabalaşma sürecine girmemiş oldukları görülmektedir. Her iki yerleşmeden şehirlere doğru belli ölçüde işgücü göçü olmuştur. Önceleri az sayıda ve çoğu dönemlik olan bu göçler saha nüfusunu çok etkilememiştir. Fakat özellikle son yıllarda yaşanan göç olayının arttığı ve çoğunun daimi olduğu sahada yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir.

Kaynak: TÜİK Verilerinden Faydalanılarak Oluşturulmuştur.

Şekil 5: Bağbaşı ve Serdarlı'nın Sayım Yıllarına Göre Nüfus Artış Miktarları

Tortum çayı vadisindeki belediye örgütlü yerleşmeler genellikle vadi tabanlarındaki düzlükler ve vadilerin tabanlarına yakın olan yamaçlarda kurulmuşlardır. Yerleşmeler

çoğunlukla; dağınık mahallelerde toplu dokulu yerleşmeler şeklindedir (Koday ve Erhan, 2009: 50).

2010 yılı TÜİK Verilerine göre Bağbaşı'nın nüfusu 2308, Serdarlı'nın ise 3193'tür (Şekil 5). Her iki yerleşmede de nüfus 1000 m.'nin üzerinde yer alan vadi içerisinde dar bir şerit halinde, yerleşmenin ortasından geçen derenin her iki kenarında, vadi tabanı ile hemen vadiden yükselen tepeler arasında yer almaktadır (Şekil 2). Bundaki amaç hem vadi tabanındaki tarım topraklarından hem de sudan maksimum düzeyde faydalanmaktır. Serdarlı'da nüfus, ortalama 1500-1900 metre, Bağbaşı'da ise 1200-1700 metreler arasında toplanmıştır.

1.2. Bağbaşı ve Serdarlı'nın Ekonomik Faaliyetlerinde Tespit Edilen Farklılıklar

Bağbaşı ve Serdarlı'da yürütülen ekonomik faaliyetler; tarım, hayvancılık, ticaret ile atölye tipi sanayi faaliyetleri olarak sıralanabilir.

Doğu Karadeniz'de tarımsal faaliyetlerin türünü ve karakterini doğal ve beşeri çevre şartları belirlemiştir. Bunların başında da yeryüzü şekilleri ile iklim faktörü gelmektedir. Yükselti arttıkça ekim-biçme şeklindeki tarımsal faaliyetler güçleşmekte belli bir yükseltiden sonra çayır ve otlaklarında genişlemesine bağlı olarak yerini hayvancılığa bırakmaktadır (Zaman, 2007: 188).

Benzer durumlar Doğu Karadeniz sınırları içerisinde kalan araştırma sahasında da görülmektedir. Tarım, vadi tabanında sulama imkânlarının iyi olduğu alüviyal topraklar üzerinde yapılmakta, hayvancılık faaliyetleri ise Mescit dağı eteklerindeki platoluk sahada yürütülmektedir (Foto 6). Bağbaşı'da ekim-biçme ve meyvecilik faaliyetleri yoğun olarak yapılırken, Serdarlı'da yükseltinin artması, vejetasyon süresinin biraz daha kısılması ve platoluk alanların geniş yer kaplaması gibi nedenlere bağlı olarak, ekim-biçme faaliyetleri yerini daha çok hayvancılık faaliyetlerine bırakmıştır.

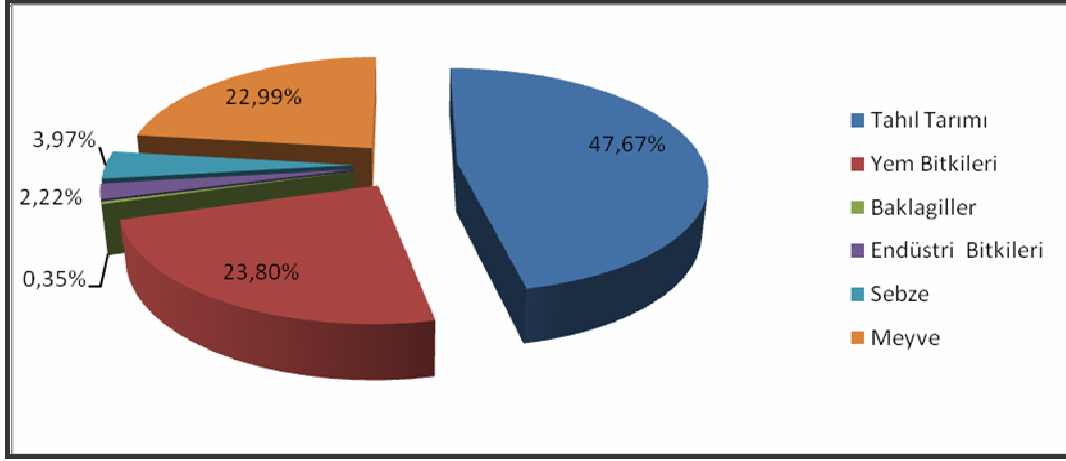
Yararlanma Şekli	Bağbaşı Yüzölçümü (ha)	Bağbaşı Oranı (%)	Serdarlı Yüzölçümü (ha)	Serdarlı Oranı (%)
Ekili Dikili Alanlar	1168,11	26,32	1202,02	11,99
Çayır ve Meralar	3193,86	71,97	7655,16	76,35
Orman ve Çalılıklar	17,62	0,40	1071,06	10,68
Tarım Dışı Alanlar	58,16	1,31	98,13	0,98
Toplam	4437,75	100	10026,37	100

Kaynak: Tortum Kadastro Müdürlüğü Verilerinden Faydalanılarak Oluşturulmuştur.

Tablo 3: Bağbaşı ve Serdarlı'nın Arazi Kullanım Durumu (2010)

Yerleşmelerin arazi kullanım durumuna bakıldığında; her ikisinde de en fazla alanı çayır ve mera alanlarının, ikinci sırada ise tarım alanlarının oluşturduğu görülmektedir. Serdarlı'nın çayır ve mera alanları, Bağbaşı'nın çayır mera alanlarının iki katından daha fazladır (Tablo 3). Bu durum Serdarlı'da hayvancılığın gelişmesine neden olmuştur. Ancak aynı durumu Bağbaşı için söylemek pek doğru olmaz. Çünkü hem sahadaki mera alanlarının miktarı az, hem de var olan mera alanlarının geneli eğimli alanlardan oluştuğu için, hayvan olatmaya pek uygun değildir. Bunun için Bağbaşı'da hayvancılık çok gelişme gösterememiştir.

Bağbaşı'da ortalama yükseltinin Serdarlı'ya nazaran daha düşük olması tarım için daha elverişli ortam hazırlamıştır. Bu yüzden sahadaki tarım faaliyeti daha yoğun olarak yapılmaktadır. Ancak arazinin engebeli yapıya sahip olması ve bazı yıllar yağış azlığından kaynaklanan su kıtlığı tarımı olumsuz etkilemektedir.

Kaynak: Tortum İlçe Tarım Müdürlüğü Verilerinden Faydalanılarak Oluşturulmuştur.

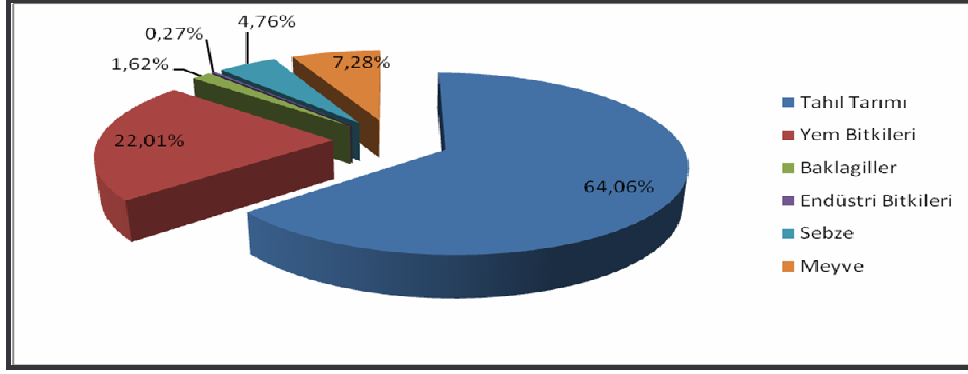
Şekil 6. Bağbaşı'daki Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu (2010)

Tortum İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre Bağbaşı'da en fazla tahıl tarımı yapılmaktadır (Şekil 6). Bu veriler tarım müdürlüğüne destek alımı için kayıtlı olan ürünlerdir. Sahada yapılan araştırmalar sonucunda meyve ve sebzeçiliğin daha fazla yapıldığı görülmüştür. Bağbaşı'da; elma, fasulye, dut, ceviz, kızılıçık, patates, mısır, armut, erik, kiraz, vişne, şeftali, kayısı, kabak, domates, salatalık, çilek, şalgam, soğan, lahana, buğday, arpa, çavdar, gibi ürünlerin de tarımının yapılmaktadır.

Fotoğraf 5: Bağbaşı'da İnsanların Kendi İmkânlarıyla Kurdukları Seralardan Bir Görünüm

Ancak hemen hemen hiç kimyasal tarım ilacı, hormon ve mineral gübre kullanılmadan, tamamen doğal olarak üretilen bu ürünlerin büyük kısmı pazar sıkıntısı nedeniyle yeterli ölçüde değerlendirilememektedir. Ürünler arazinin dar olmasından dolayı hane ihtiyacına göre üretilmekte, az bir kısmı da pazara sunulmaktadır. Son yıllarda sahada seracılık faaliyetleri gelişme göstermeye başlamış ve özellikle domates, salatalık ve çilek üzerine yapılan seracılık faaliyeti sahaya kâr getirmeye başlamıştır (Foto 5).

Kaynak: Tortum İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri

Şekil 7: Serdarlı'daki Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu (2010)

Serdarlı'da hayvancılığın daha fazla tercih edilmesinde mera alanlarının fazla oluşu ve rakım değerinin yüksek oluşu; ürün ekim ve hasat süresinin daha kısa olması etkili olmuştur. Bu durumlardan dolayı tarım, hayvancılıktan sonra gelen bir uğraş durumundadır ve tamamen doğal yöntemlerle yapılmaktadır. Her iki yerleşmede de ekonomik değere sahip hayvancılık türü; büyükbaş hayvancılıktır. Bunun yanı sıra aile ihtiyacına yönelik küçükbaş ve kümes hayvancılığı ile arıcılıkta yapılmaktadır (Tablo 4). İlçe Tarım Müdürlüğü verilerine göre Serdarlı'da buğday, arpa, çavdar, yulaf, korunga, yonca, patates ve çeşitli sebze ve meyve tarımı yapılmaktadır (Şekil 7). Bağbaşı ile kıyaslandığında Serdarlı'da yem bitkileri ile arpa ve buğday üretiminin daha fazla olduğu, buna karşın sebze-meyve üretiminin ve çeşidinin daha az olduğu görülmektedir (Şekil 4). Yem bitkileri üretiminin fazla olmasında sahada yürütülen hayvancılık faaliyeti etkili olmuştur.

Yerleşme	Tür			Toplam
	Büyükbaş	Küçükbaş	Kümes	
Bağbaşı	844	220	555	1619
Serdarlı	2346	450	568	3364

Kaynak: Tortum İlçe Tarım Müdürlüğü Verileri

Tablo 4: Bağbaşı ve Serdarlı'da 2010 yılı Hayvan Varlığı

Kaynak: www.hfalbayrak.com

Foto 6: Serdarlı (Ödük) Yaylasındaki Büyükbaş Hayvanlar

Sahada yürütülen büyükbaş hayvancılık faaliyeti Bağbaşı'da çoğunlukla her ailenin kendi ihtiyacı için beslemesinin yanı sıra az da olsa ticari amaca yöneliktir. Serdarlı'da ise daha çok ticari amaçla yapılmaktadır. Hatta bu durum her iki yerleşmede meskenlerin eklentilerinde bazı değişikliklere neden olmuştur. Serdarlı'da süt ve süt ürünleri için, Bağbaşı'da ise meyve saklamak için eklenti yapılmıştır. Bağbaşı'da yaz döneminde hayvanların otlatılacağı yayla bulunmadığından Mayıs ayı içerisinde, hayvanlar Serdarlı ve yaylası bulunan diğer köylere, belli bir ücret karşılığında gönderilir. Gönderilen hayvan başına ücret ödenmesinin yanı sıra, hayvanın sütünden elde edilen yağ ve peynir belli oranda hayvan sahibi ile yaylada hayvana bakan arasında pay edilir. Bu yönüyle de Serdarlı'da hayvancılık yapanlar, Bağbaşı'dan gelen hayvanlara da bakarak kâr elde etmektedir.

Sonuç

Çalışma sahamızı oluşturan Bağbaşı ve Serdarlı arasındaki 450 m'lik yükselti farkı, her iki yerleşmede yürütülen ekonomik faaliyetlerin değişiklik göstermesindeki en etkili faktördür. Yükselti değeri arttıkça sıcaklık değerlerinin düşmesi, Serdarlı'da tarımı olumsuz yönde etkilemektedir. Karın yerden kalkma süresi uzamakta, toprağın donu geç çözülmekte, vejetasyon süresi kısalmakta ve bazı tarım ürünlerinin yetiştirilmesi zorlaşmaktadır. Aynı vadi ve Serdarlı'dan sadece 20 km uzaklıkta bulunan Bağbaşı'da aynı tür bir bitki çiçek açmışken, Serdarlı'da henüz bitkinin vejetasyonu başlamamıştır. Buna bağlı olarak, Serdarlı'da hem vejetasyonun hem de toprak sıcaklığının tarım için uygun değerlere ulaşması, Bağbaşı'dan yaklaşık 20-25 gün geç gerçekleşmekte ve Bağbaşı'da yetiştirilen tarım ürünlerinin bir kısmı Serdarlı'da üretilmemektedir. Bu sebepler ve topografik faktörlerden dolayı Serdarlı'da hâkim ekonomik faaliyet hayvancılık, Bağbaşı'da ise hem iklim şartlarının daha iyi olması, hem de yaylacılık faaliyetine uygun sahanın bulunmamasından dolayı tarımdır.

Ekonomisi genelde tarım ve hayvancılık faaliyetine dayalı olan Bağbaşı ve Serdarlı'da sulamalı tarımın yapıldığı alçak ve düz alanlarda ekme biçme faaliyeti sürdürülürken, yüksek kesimlerde genelde mera hayvancılığı yapılır. Serdarlı'da hayvancılık için gerekli olan çayır ve mera alanları Bağbaşı'dan daha fazla alan kaplar. Bu durum Serdarlı'da hayvancılığı olumlu yönde etkilemiş ve ekonomide hayvancılığın ilk sıraya yerleşmesine neden olmuştur. Bağbaşı'da ise çayır ve meraların azlığı, buna karşın sulamalı tarım alanlarının fazla oluşu ekip biçme faaliyetlerini ön plana çıkarmıştır. Sahadaki yürütülen bu ekonomik faaliyetler geçim amaçlı yapılmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinde öne çıkan tür büyükbaş hayvancılık faaliyetidir, bunda yörede etkili olan yaz yağışları ve yükseltinin etkisiyle yazların serin geçmesine bağlı olarak oluşan ve yaz dönemi boyunca yeşil kalan çayır bitki örtüsü etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- ARINÇ, Kenan (2003). *Türkiye Coğrafyası Cilt 2*, Erzurum: Coğrafya Serisi.
- ATALAY, İbrahim (1983). *Türkiye Vejetasyon Coğrafyasına Giriş*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No 19.
- ATALAY, İbrahim (1994). *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- ATALAY, İbrahim, TETİK, Mehmet, YILMAZ, Özer (1985). "Kuzey Doğu Anadolu'nun Ekosistemleri", Ormanlık Ar. Enst. Yay. Teknik Bült. Serisi, No: 141.
- <http://www.bagbasi.bel.tr>
- <http://www.hfalyayrak.com/erzurum/serdarli.php>
- <http://www.tuik.gov.tr>
- KOÇMAN, Asaf (1993). *Türkiye İklimi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 72.
- KODAY, Saliha ve ERHAN, Kübra (2009). "Tortum Çayı Havzasında Yer Alan Belediye Örgütlü Yerleşmeler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 13, sayfa 47-66.
- ÖZDEN, M. Yılmaz (1988). "Çankırı Kuzeyi İle İlgaz Dağları Arasında Kır Yerleşmeleri İle İlgili Gözlemler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt XXXII, Sayı 1, sayfa 293.
- YILMAZ, Osman (1991). *Tortum Çayı Havzasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ZAMAN, Mehmet (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda Yaylalar ve Yaylacılık*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No. 960, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 105, Araştırma Serisi No: 75.